

Forsætisráðuneytið
Stjórnarráðshúsinu við Lækjartorg
101 Reykjavík

Reykjavík, 26. maí 2026

Umsögn ÖBÍ – réttindasamtaka varðandi áform um lagasetningu um rannsókn á vistun barna á einkaheimilum

ÖBÍ – réttindasamtök fagna því að settur verði lagalegur farvegur til að rannsaka aðstæður barna sem vistuð voru utan heimilis síns á einkaheimilum fyrir atbeina hins opinbera. Um er að ræða mikilvægt réttlætis- og mannréttindamál sem snýr að því að varpa ljósi á fortíðina, viðurkenna möguleg brot og stuðla að umbótum í þágu barna til framtíðar.

ÖBÍ telur sérstaklega mikilvægt að við meðferð málsins sé horft til þess að sum börn sem vistuð voru utan heimilis voru í sérstaklega viðkvæmri stöðu, þar á meðal fötluð börn, sem gátu verið berskjaldaðri fyrir vanrækslu eða misgjörðum.

Forsaga og tilefni

ÖBÍ telur jákvætt að í áformunum sé viðurkennd sú staðreynd að fyrri rannsóknir hafi ekki náð til allra vistunarforma, einkum einkaheimila. ÖBÍ leggur áherslu á að rannsóknir þurfi að taka mið af mismunandi upplifun og stöðu barna, þar á meðal fatlaðra barna sem gætu átt í erfiðleikum með að tjá sig, nutu síður lagalegrar verndar í framkvæmd og voru oft háðari umönnunaraðilum en aðrir.

Sérstök staða fatlaðra barna

Í ljósi forsögunnar hefði þurft að fjalla sérstaklega um reynslu fatlaðra barna, meta hvort þau hafi orðið fyrir kerfisbundinni mismunun eða vanrækslu og kanna hvort vistun þeirra hafi í sumum tilvikum verið réttlætt frekar á grundvelli fötlunar en raunverulegra aðstæðna. ÖBÍ telur að þetta sé mikilvægt þar sem saga vistunar og stofnanavistar fatlaðs fólks er vel þekkt sem viðkvæmur málaflokkur með aukinni hættu á brotum.

Afmörkun tímabils (1947–2002)

ÖBÍ telur rök stjórnvalda fyrir tímamörkum almennt málefnaleg, en bendir á að sú forsenda að réttarvernd hafi batnað verulega eftir 2002 útilokar ekki að brot hafi átt sér stað síðar og að einstaklingar sem urðu fyrir misgjörðum eftir 2002 eigi ekki síður rétt á viðurkenningu og sannleiksleit, jafnvel þótt þeir geti sótt bætur eftir öðrum leiðum.

ÖBÍ leggur til að skýrt sé tekið fram að niðurstöður rannsóknar geti einnig nýst við greiningu á kerfisbundnum veikleikum sem kunna að vera áfram til staðar eftir 2002 og að stjórnvöld tryggi að aðrir farvegir, t.d. sanngirnibætur séu raunhæfir fyrir yngri hópa.

Um hlutverk og sjálfstæði rannsóknarnefndar

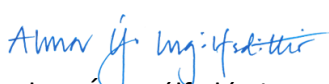
ÖBÍ telur afar mikilvægt að rannsóknarnefndin verði raunverulega sjálfstæð gagnvart stjórnvöldum og að skipan hennar tryggi þverfaglega þekkingu, þar á meðal á barnavernd, mannréttindum og fötlun.

Rödd þolenda

Mikilvægt er að þeir sem voru vistaðir fái virka aðkomu að rannsókninni og að málsmeðferð sé aðgengileg öllum, þar á meðal fötluðu fólki, t.d. með aðlagaðri upplýsingagjöf, stuðningi og túlkun. ÖBÍ leggur sérstaka áherslu á að tryggja verði að fólk með skerta tjáningarhæfni geti einnig komið reynslu sinni á framfæri. Sérstaklega þarf að huga að því að sumir einstaklingar kunna að hafa takmarkaða getu til að leggja fram skrifleg gögn eða hefðbundna frásögn og því þarf rannsóknin að gera ráð fyrir sveigjanlegum leiðum til gagnaöflunar.

ÖBÍ réttindasamtök telja að áformin marki mikilvægt skref í átt að því að takast á við söguleg brot gegn börnum og styrkja barnaverndarkerfið til framtíðar. ÖBÍ lýsa sig reiðubúin til áframhaldandi samráðs.

Ekkert um okkur án okkar!

Alma Ýr Ingólfssdóttir
Formaður ÖBÍ réttindasamtaka

Andrea Valgeirsdóttir
Lögfræðingur ÖBÍ réttindasamtak